

Fyra fallstudier om arbetsmiljö och besvär rätt

Magnus Rönn
Projekteringsmetodik, CTH

I denna artikel kommenteras bygglov som överklagats av skyddsombud och fackliga organisationer. Diskussionen förs med utgångspunkt från fyra belysande fallstudier. Avslutningsvis redovisas erfarenheter från ett forskningsprojekt som studerat problematiken.

Fackliga företrädare har kunnat överklaga bygglov sedan 1978. Detta år kompletterades byggnadsstadgan med regler om besvär rätt. Skyddsombud och arbetstagarorganisationer fick rätt att överklaga beslut om byggnadslov för arbetslokaler och personalrum. Denna rättsliga reglering har därefter utan några större ändringar överförs till plan- och bygglagen, PBL, som trädde i kraft den 1 juli 1987.

Hur har besvär rätten fungerat i praktiken?

Är det möjligt för skyddsombud att skapa en bättre arbetsmiljöutformning och undanröja brister genom överklaganden?

Jag skall belysa frågorna med utgångspunkt från en studie av bygglovsärenden som överklagats till länsstyrelser. Förutom sammanfattande slutsatser tar jag upp och redovisar fyra fallstudier. Det är fall där fackliga företrädare för underhållspersonal överklagat beslut i byggnadsnämnder. Denna fokusering på underhållsarbete och arbetsmiljöutformning görs i syfte att förtydliga problematiken.

1.

Det första fallstudien gäller dåliga soputrymmen. Fastighetsägaren vill inte bygga om sina soprum. Byggnadsnämnden ger tillstånd för hjulburna sophållare. Förslaget uppfyller inte Svensk byggnorm och renhållnings-

verkets skyddsombud överklagar beslutet. Länsstyrelsen anser att avvikelserna från normerade krav inte är så stora att det motiverar en ombyggnad. Vid förnyad prövning i kammarrätten avvisas besvären. Motivet är att införandet av hjulburna sophållare *inte är en byggnadslovspliktig åtgärd*, varför skyddsombudet bedöms sakna talerätt i målet.

2.

Det andra fallet gäller nybyggnad av affärs- och bostadshus. Här är det ett skyddsombud från Fastighetsanställdas Förbund som överklagar byggnadslovet. Handelsanställdas Förbund och yrkesinspektionen har dessförinnan yttrat sig över ansökan. Fastighetsanställdas Förbund får däremot inte del av planerna. Skyddsombudet hävdar att förbundet skall höras före beslut om byggnadslov eftersom dess medlemmar svarar för drift och underhåll. Besvären avslås med hänvisning till att ansökan inte innehåller någon *bestämd arbetslokal* för underhållspersonal.

3.

Det tredje fallet gäller ombyggnad av maskinrum vid en tunnelbanestation. Skyddsombudet överklagar hissinstallationen i maskinrummet. Yrkesinspektionen har inte yttrat sig över byggnadslovsansökan. Länsstyrelsen meddelar verkställighetsförbud och återförvisar ärendet till byggnadsnämnden för förnyad handläggning. Skyddsombudet får besvären prövade sedan länsstyrelsen informerats om att maskinrummet delvis tas i anspråk av hissinstallationen och därigenom blir en *sämre arbetslokal* för reparatörerna hos Stockholms Lokaltrafik.

4.

Det fjärde fallet avser nybyggnad av en tank. Yrkesinspektionen och skyddsombudet avstyrker ansökan om byggnadslov. Både länsstyrelsen och kammarrätten avvisar emellertid skyddsombudets besvär därför att byggnadslovet *inte avser en arbetslokal*. Denna bedömning gör arbetarskyddsstyrelsen i ett yttrande till kammarrätten.

Skyddsombudens besvär vid bygglov

Under perioden 1978–85 har fackliga företrädare använt besvärsrätten i totalt 33 bygglovsärenden. Samtliga fall beskrivs i boken *Skyddsombud*

överklagar av Bergqvist, Käppi, Rönn och Töllborg, Studentlitteratur 1989. Inledningsvis kan konstateras att det är få beslut i byggnadsnämnder som blivit överklagade av skyddsombud. Kontrollen vid länsstyrelsens arkiv visade också att det i första hand är byggherrar, fastighetsägare och arbetsgivare – inte fackliga representanter – som utnyttjat besvärsmätten och överklagat byggnadsnämnders beslut till länsstyrelsen. De anställdas företrädare har bara *undantagsvis* använt sig av denna väg för att undanröja hälsorisker och genomdriva en bättre utformning av arbetsmiljön.

De ansökningar om byggnadslov som skyddsombudens besvär grundar sig på kan delas in med hänsyn till planerad åtgärd. Med denna indelningsgrund så fördelar sig besvären i tre huvudgrupper:

1. Den första gruppen utgörs av bygglovsansökningar för *ny-, om- och tillbyggnader* av arbetslokaler/personalrum. Av sammanlagt 33 överklaganden är 15 fall resultat av besvär därför att byggnadsnämnder beviljat bygglov för denna typ av åtgärder.
2. Den andra gruppen av bygglovsansökningar gäller *inredning* av lokaler och ändrat *användningssätt*. Normalt är dessa ansökningar kombinerade med upprustningar av arbetslokaler. Denna typ av bygglov har överklagats i 8 fall.
3. Det tredje gruppen utgörs av ansökningar till byggnadsnämnder om *dispens* från föreskrifter i Svensk byggnorm. Denna grupp domineras av fastighetsägare som ansökt om dispens från soprumsföreskrifterna för att undvika byggnadstekniska åtgärder. Sammanlagt 10 fall avser besvär över beslut där byggnadsnämnder beviljat avsteg från normerade krav.

Anledningarna till att skyddsombuden anfört besvär kan delas in fyra, ofta sammanhängande, motiv enligt följande:

- felaktig handläggning av byggprojekt;
- brister i arbetsmiljöutformningen;
- ej uppfyllda normer;
- strävan att statuera exempel.

Redovisade besvärsgrunder kompletterar varandra. Felaktig handläggning är en vanlig orsak till besvär. Byggnadsnämnder har t ex beviljat byggnadslov utan att berörda fackliga organisationer fått del av planerna. För vart tredje besvär hänvisar fackliga företrädare till att de berövats sin lagstadgade rätt att påverka arbetsmiljöutformningen. Vid inte mindre än nio fall – av sammanlagt 33 besvär – har byggnadsnämnder inte inväntat yrkesinspektionens utlåtande, utan meddelat byggnadslov trots att detta underlag saknats vid beslutstillfället. Bara i fyra av dessa nio fall har överprövande organ reagerat med skärpa – undanröjt byggnadslovet och återförvisat ärendet till byggnadsnämnden för förnyad prövning. I minst tre fall har

även skyddsombud i strid med gällande regler nekats besvärsmätt av överprövande myndigheter.

Frågan om normavvikelse har särskilt tagits upp av företrädare för renhållningsarbetare och fastighetsskötare. Skyddsombuden har reagerat mot att byggnadsnämnder beviljat avsteg från soperumsföreskrifterna. Fastighetsägare har fått behålla dåliga utrymmen med risker för arbetsskador. Skyddsombudens kritik gäller också att byggnadsnämnder låtit besluten styras av fastighetsägarnas ekonomiska synsätt. I dessa fall framträder begränsningarna i besvärsmätten särskilt tydligt.

Samtidigt som skyddsombud och fackliga organisationer tillerkändes besvärsmätt infördes strängare regler för soperutrymmen. Med soperumsföreskriftens specificerade krav som grund kunde sedan skyddsombuden begära att bristfälliga och farliga soperutrymmen skulle åtgärdas. Men när byggnadsnämnder, efter ansökan från berörda fastighetsägare, beviljat dispens har det inte gått att få besluten rättsligt överprövade. Skälet är att dispens enligt överprövande myndigheter inte utgör beslut *i bygglovsärende*. Trots att lagstiftaren understrukt allvaret genom införandet av retroaktivt verkande regler med specificerade krav saknas således instrument för implementering (genomförande) av föreskriften.

Kort om regelsystemet vid byggnadslovsprövningen

Arbetsmiljölagen, AML, har ett vidare tillämpningsområde än byggnadslagstiftningen. Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter gäller både befintliga arbetsplatser och bygglovspliktiga åtgärder. Byggnadslagstiftningen är – med undantag av soperumsföreskrifterna – avsedda att enbart tillämpas i samband med bygglov.

Det är byggnadsnämnden som beslutar om byggnadslov och meddelar villkor. Byggnadsnämnden skall se till att ansökningshandlingar inte strider mot föreskrifterna i arbetsmiljö- och byggnadslagstiftningen. I sådana fall skall inte bygglov beviljas. Däremot är inte byggnadsnämnden bunden av yrkesinspektionens bedömning. Av yrkesinspektionens utlåtande skall framgå om skyddsombud, skyddskommitté eller berörd facklig organisation fått del av planerna. Skyddsombuden har rätt att delta i planeringen och skall informeras av arbetsgivaren om beslutade bygglov.

Förutom byggnads- och arbetsmiljölagsstiftningen regleras byggnadslov av förvaltningslagstiftningen. Av dessa författningar framgår att kommuninvånare har besvärsmätt över byggnadsnämndernas beslut. Förutsätt-

ningen är, dels att medborgarna har ett *befogat missnöje*, dels att beslutet skall *angå den klagande*. Kraven förefaller låga, men är i realiteten oöverstigligen. Dessutom saknar såväl byggnadsnämnd som länsstyrelse, kammarrätt och regeringsrätt egen kompetens på arbetsmiljöområdet.

Förvaltningslagstiftningen resulterar inte en materiell bedömning av påtalade arbetsmiljöproblem utan leder till en strikt formell prövning. Det betyder att besvär rätt bara tillkommer den som *enligt författning eller praxis* anses vara berörd av besluten. Den som i sitt arbete är utsatt för dålig arbetsmiljö anses inte vara berörd av byggnadsnämndens beslut *i rättslig mening*. Att så är fallet framgår med all tydlighet av soppfallen. Här har varken skyddsombud, fackliga organisationer eller underhållspersonal som arbetar i utrymmena bedömts vara berörda av besluten.

Soputrymmen i Boden

Hösten 1979 granskar renhållningsverkets skyddsombud soputrymmen vid en hyresfastighet i Boden. Vid besöket konstateras att soputrymmen och transportvägar inte uppfyller kraven i Svensk byggnorm. Med anledning av bristerna begär Transportfackens yrkes- och arbetsmiljönämnd att fastighetsägaren förbättrar sopherteringen.

Ett halvår senare ansöker fastighetsägaren om byggnadsnämndens tillstånd att installera hjulburna sophållare. I källaren föreslås inga åtgärder. Förslaget bygger på att transportererna sker via fastighetens hiss från soppurummet i källaren till markplanet.

Berörda skyddsombud från Transportarbetarförbundet och Fastighetsanställdas Förbund får planerna för granskning. Skyddsombuden accepterar inte förslaget. Yrkesinspektionen tillstyrker ansökan under förutsättning att hissdörren håller minsta godtagbara mått. Hälsovårdsnämnden godtar förslaget då alternativa lösningar verkar saknas. Därefter beviljar byggnadsnämnden tillstånd att installera hjulburna sophållare.

Renhållningsverkets skyddsombud överklagar byggnadsnämndens beslut. I besvaren till länsstyrelsen påpekas att soppurummet inte uppfyller normerade krav och att förslaget är oacceptabelt ur sanitär synpunkt. Länsstyrelsen avvisar besvaren med hänvisning till att besvär rätt saknas. Skyddsombudet överklagar beslutet till kammarrätten och hävdar besvär rätt i denna typ av ärenden. Kammarrätten väljer att gå på skyddsombudets linje, undanröjer beslutet och återförvisar ärendet till länsstyrelsen. I den förnyade prövningen lämnas dock besvaren utan bifall. Beslutet motiveras med att ändringar av fastighetens hiss ger alltför stora kostnader. Länsstyrelsen hänvisar också till svårigheten att genomföra andra lösningar och att hälso-

vårdsnämnden godtagit förslaget. Avvikelsen från normerade krav bedöms inte vara så stor att det motiverar en ombyggnad.

Skyddsombudet överklagar åter till kammarrätten för att få sakfrågan prövad. I besvärsskrivelsen framhåller skyddsombudet att han redovisat förslag till lösningar av fastighetens sophertering för såväl fastighetsägare som stadsarkitekt. En möjlighet är exempelvis att installera utvändiga sopskåp till en kostnad av 3 000 kr. Skyddsombudet menar att det är en liten utgift för att förbättra arbetsmiljön och undvika skador vid sopherteringen. Därefter beslutar kammarrätten – *denna gång med en annan sammansättning* – att avvisa skyddsombudets besvär. Motiveringen är att fastighetsägarens ursprungliga förslag inte avser någon byggnadslovspliktig förändring, varför skyddsombudet saknat besvärsmot.

Affärs- och bostadshuset i Kristianstad

Våren 1981 ansöker KB Vasen Fastigheter om byggnadslov. Planerna omfattar en nybyggnad av affärs- och bostadshus i Kristianstad. Yrkesinspektionen och Handelsanställdas Förbund får del av planerna. Handels har inget att invända under förutsättning att det inte förekommer någon dagligvaruhandel i lokalerna och att butikerna får högst 5 anställda. Byggnadsnämnden beviljar därefter byggnadslov. Yrkesinspektionens utlåtande införs som villkor i byggnadslovet.

Byggnadsnämndens beslut överklagas av regionalt skyddsombud från Fastighetsanställdas Förbund, som inte fått del av planerna. Skyddsombudet yrkar därför på att länsstyrelsen upphäver byggnadslov. I besvären påpekas att underhållsarbetet utförs av medlemmar i Fastighetsanställdas Förbund. Dessutom hävdar det regionala skyddsombudet att förbundet skulle fått del av bygglovet redan av det skälet att planerna har betydande brister i arbetsmiljöutformningen för fastighetsskötare.

Länsstyrelsen lämnar besvären utan bifall. Yrkesinspektionen och Handelsanställdas Förbund har fått del av planerna och yttrat sig över ansökan. Därmed anser länsstyrelsen att kraven för byggnadslov är uppfyllda. Det regionala skyddsombudet överklagar beslutet till kammarrätten och hänvisar till arbetsmiljöförordningens regler om att *berörd arbetstagarorganisation* skall beredas tillfälle att yttra sig i byggnadslovsärenden. I besvären hänvisas till att det är medlemmar i Fastighetsanställdas Förbund som kommer att svara för drift och underhåll. Därför borde också förbundet fått del av planerna. Kammarrätten prövar emellertid inte besvären. Skyddsombudet anses sakna rätt att föra talan i målet. Enligt kammarrätten skulle inte heller länsstyrelsen tagit upp besvären till prövning eftersom

planerna varken innehåller personalrum eller en bestämd arbetslokal för underhållspersonalen.

Kammarrättens beslut överklagas vidare till regeringsrätten. Det regionala skyddsombudet framhåller att hälften av förbundets medlemmar arbetar hos förvaltare av flerfamiljsfastigheter. Vidare påpekas att fastighets-skötarnas arbetsområden är allmänna utrymmen, vindar, trappuppgångar, källare, tvättstugor och fastighetsförråd. Skyddsombudet framhåller även att nybyggda fastigheter kan behöva byggas om – för att uppnå en godtagbar arbetsmiljö för fastighetsskötarna – såvida inte förbundets krav beaktas vid byggnadlov. Regeringsrätten tar inte någon hänsyn till argumenteringen. Skyddsombudet får inte prövningsstillstånd. Därmed kvarstår kammarrättens beslut att avvisa besvärsrätten för Fastighetsanställdas Förbund i denna typ av byggnadslov.

Maskinrummet i Stockholm

Våren 1983 lämnar Stockholms Lokaltrafik en ansökan om byggnadslov för installation av hiss i maskinrummet vid en tunnelbanestation. Byggnadsnämnden beviljar byggnadslov för hissinstallationen. Det är stadsarkitekten som beslutar på delegation. Byggnadslovet har emellertid beviljats utan att yrkesinspektionen fått del av ombyggnaden och yttrat sig över förslagets lämplighet ur arbetsmiljösynpunkt.

Byggnadslovet överklagas av kommunalarbetareförbundets skyddsombud vid Stockholms Lokaltrafik. I besvärsskrivelsen till länsstyrelsen påpekas att hissens placering varit en het diskussionsfråga mellan skyddsombud och arbetsgivare. Skyddsombuden har lämnat synpunkter på förslaget till yrkesinspektionen. Byggnadsnämnden har inte beaktat dessa arbetsmiljösynpunkter. Skyddsombudet anmärker också mot att byggnadslovet meddelats utan att yrkesinspektionen hunnit yttra sig över planerna. Vid prövningen av besvären konstateras att byggnadsnämnden vid beslutstillfället saknat yttrande från yrkesinspektionen. Länsstyrelsen undanröjer därför byggnadslovet och återförvisar ärendet till byggnadsnämnden för förnyad prövning. Vidare meddelas verkställighetsförbud till dess att ansökan handlagts i vederbörlig ordning.

I yrkesinspektionens yttrande till byggnadsnämnden framhålls behovet av tekniska hjälpmedel. Yrkesinspektionen accepterar inte manuella lyft vid byte av hissmotorer och begär installation av telfer eller annan liknande lyftanordning ovanför drivenheten. Därefter avslår länsstyrelsen skyddsombudets besvär med hänvisning till yrkesinspektionens yttrande. Samtidigt upphävs verkställighetsförbudet. Beslutet motiveras med att yrkesin-

spektionen inte förklarat hissinstallationen olämplig ur arbetsmiljösynpunkt. I praktiken har dock skyddsombudet fått igenom arbetsmiljökraven och ändrat delar av ursprungligt förslag.

Tanken i Visby

Sommaren 1984 söker fastighetskontoret på Gotland byggnadslov för en oxygentank vid Visby lasarett. Tanken skall byggas i anslutning till sjukhusets maskincentral. Skyddsombuden anser inte att förslaget tillgodoser arbetsmiljökraven. Yrkesinspektionen avråder med hänvisning till transportproblemen. I stället föreslås att planerna ändras så att en naturlig rundkörning erhålls vid tanken.

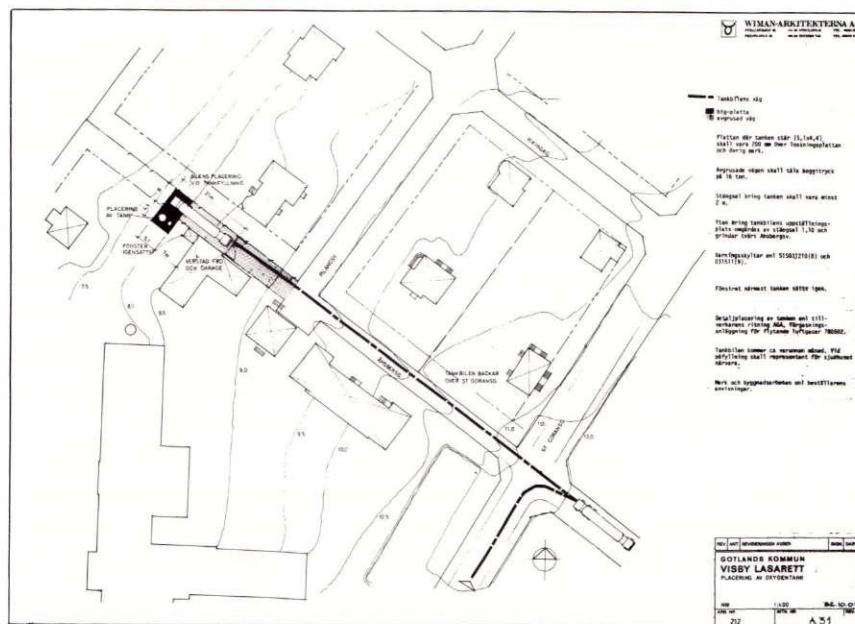
Byggnadsnämnden beviljar byggnadslov för tanken i enlighet med ansökan. Byggnadslovet beviljas på delegation några dagar innan yrkesinspektionens yttrande kommit in till byggnadsnämnden.

Kommunalarbetareförbundets huvudskyddsombud vid Visby lasarett överklagar beslutet och begär att länsstyrelsen undanröjer byggnadslovet. Byggnadsnämnden har inte tagit hänsyn till yrkesinspektionens invändningar mot förslaget. Transporterna är trafikfarliga. Föraren som leverar oxygen måste backa tankbilen förbi två vägkorsningar utan sikt och köra över en trottoar för att komma intill tanken.

Byggnadsnämnden vill inte ändra i byggnadslovet och avstyrker besvären i sitt yttrande till länsstyrelsen. Vidare menar man att ansökan inte gäller någon arbetslokal, varför reglerna om yrkesinspektionens yttrande och skyddsombuds besvär rätt inte gäller i ärendet. Länsstyrelsen väljer att gå på byggnadsnämndens linje och beslutar att inte ta upp besvären till prövning. Skälet är att oxygentanken inte anses utgöra en arbetslokal. Därmed faller också skyddsombudets besvär rätt.

Huvudskyddsombudet driver frågan vidare och anför besvär till kammarrätten. Han framhåller både olycksfallsrisker och att planerna har konsekvenser för arbetsmiljön. Tanken utgör en arbetsplats för lastbilsförare vid lossning av oxygen och anläggningen blir en arbetsplats vid lasarettet så snart driften startar. Av dessa skäl menar skyddsombudet att fastighetskontorets ansökan om byggnadslov skall bedömas i enlighet med arbetsmiljölagsstiftningen.

Kammarrätten begär in yttrande från arbetarskyddsstyrelsen. Enligt arbetarskyddsstyrelsen bedömning är tanken inte en arbetslokal i byggnadslagstiftningens mening. Därmed kan inte huvudskyddsombudet få någon rättslig prövning av arbetsmiljöutformningen. Med ledning av arbetar-

Situationsplan över Visby lasarett med placering av oxygentank

skyddsstyrelsens yttrande finner kammarrätten att besvärsmät saknas, varför länsstyrelsens tidigare beslut i ärendet kvarstår.

Några sammanfattande slutsatser

Avslutningsvis redovisas ett antal generella erfarenheter från 33 besvärsmät-ärenden. I de flesta fallen har skyddsombuden förlorat den rättsliga processen. Företrädare som saknat yrkesinspektionens stöd har haft svårt att hävda arbetsmiljökraven vid överprövningen. När det gäller byggnadsnämndernas dispens från soprumsföreskrifterna har skyddsombuden inte ens – med ett undantag – tillerkänts besvärsmät av överprövande organ. Men det är förhastat att ur detta faktum dra slutsatsen att besvärsmäten är en fruktlös väg för skyddsombud att undanröja brister och åstadkomma en bättre arbetsmiljö. I en majoritet av fallen har besvärerna trots allt givit materiella resultat. Uppföljningen visade nämligen att besvärerna i realiteten medfört konkreta förbättringar av arbetsmiljöutformningen under, och som en direkt följd av, besvärprocessen. Genom att överklaga har skyddsombuden lyckats skapa ett *nytt handlingsutrymme* – de har statuerat ett exempel – som i efterhand visat sig ha positiva effekter långt utöver det överklagade beslutet. Skyddsombuden har gjort sig kända och satt sig i respekt, vilket också kommit miljöarbetet tillgodo i *andra sammanhang*. Belysan-

de är att nästan alla skyddsombud, trots att de i rättslig mening förlorat processen – många gånger på tveksamma grunder och efter flera års arbete – reservationslöst anger att de gått styrkta ur ärendet. Därför svarar också skyddsombuden att de skulle överklaga igen vid behov.

I den nya plan- och bygglagen, PBL, har byggnadslovet ersatts med tre olika typer av tillstånd; bygglov, rivningslov och marklov. Byggnadsnämndens förhandsbesked har blivit bindande och kan därför överklagas. Ett stort antal åtgärder är som tidigare förenade med tillstånd. Numera måste även landstingen och staten (byggnadsstyrelsen) söka bygglov. Så var inte fallet fram till 1987. Därför har också skyddsombud vid landsting och statliga myndigheter saknat besvärsmöjlighet vid om- och nybyggnad.

Enligt PBL är det byggherren som har huvudansvaret för att byggprojekten uppfyller gällande författningar. Bygglövsprövningen för arbetslokaler och personalrum skall i princip fungera som tidigare, även om byggnadsnämnden har vissa möjligheter att besluta om ett enklare förfarande. Reglerna om yrkesinspektionens granskning liksom skyddsombudens besvärsmöjlighet har inte förändrats på någon väsentlig punkt. Två centrala begränsningar kvarstår i PBL. För att skyddsombuden skall få besvaren prövade i sak måste byggnadsnämndens beslut dels gälla åtgärder som kräver bygglov, *dels* avse arbetslokaler eller personalrum för anställda. Fortfarande råder således bristande överensstämmelse mellan skyldigheten att söka bygglov och skyddsombudens besvärsmöjlighet.

Problemen på den rättsliga nivån – med en alltför snäv besvärsmöjlighet för fackliga företrädare och brist på kompetens i arbetsmiljöfrågor vid överprövande organ – kvarstår i PBL. Dessa brister kan lösas på flera olika sätt. Så kan till exempel skyddsombudens besvärsmöjlighet göras beroende av om det föreligger ett *materiellt befogat arbetsmiljöintresse* i stället för att som nu grunda sig på en formell prövning. Vidare är det möjligt att helt enkelt utvidga nuvarande besvärsmöjlighet i PBL så att den omfattar samtliga ärenden som är av intresse för skyddsombud och fackliga organisationer.

En radikalare åtgärd skulle vara att låta alla personer – som i praktiken berörs av besluten – också bli sakägare i rättsliga mening. Jag anser inte att det finns några skäl till att begränsa talerätten till enbart fackliga företrädare. Det är svårt att förstå rättvisan i ett regelsystem som ger besvärsmöjlighet för villaägare och grannar samtidigt som denna möjlighet att påverka arbetsmiljöutformningen förnekas samma person i egenskap av anställd. Oberoende av vilken *rättslig lösning* på problemet som väljs måste konstateras att nuvarande kompetensbrist gör att man knappast kan tala om en självständig prövning av arbetsmiljöutformningen vid länsstyrelser och

kammarrätter. De överprövande organen förefaller ytterst obenägna att riva upp beslut när skyddsombuden står ensamma i striden för en bättre arbetsmiljö och inte har någon tydlig föreskrift att stödja sig på.

Noter

1. BS § 72 tredje stycket stadgar:

”Mot beslut om byggnadslov för byggnadsföretag som avses i 55 § 4 mom äger huvudskyddsombud eller, om sådant ombud inte finnes, annat skyddsombud inom verksamheten föra talan. Finnes ej skyddsombud, får talan i stället föras av arbetstagarorganisation som enligt utlåtande som avses i 56 § 1 mom andra stycket har yttrat sig i saken”.

2. Se BS 75 § och 54 § 1 mom.

3. Enligt PBL 8 kap gäller:

”1 § Bygglov krävs för att 1. uppföra byggnader, 2. göra tillbyggnader, 3. ta i anspråk eller inreda byggnader helt eller delvis för väsentligen annat ändamål än det för vilket byggnaden senast använts eller för vilket bygglov har lämnats, 4. göra sådana ändringar av byggnader som berör konstruktionen av de bärande delarna eller som avsevärt påverkar byggnadernas planlösning, 5. i byggnader installera eller väsentligen ändra eldstäder, rökkanaler eller anordningar för ventilation, vattenförsörjning eller avlopp, 6. i byggnader installera eller väsentligen ändra hissar. Kravet på bygglov för de åtgärder som anges i stycket 4 och 5 gäller inte i fråga om byggnader som tillhör staten eller landstingskommuner”.